

Locucións espalladas por Europa e máis alá

Elisabeth Piirainen¹

Steintfurt (Alemaña)

O proxecto de investigación "Locucións espalladas por Europa e máis alá" ten como obxectivo investiga-la difusión de locucións nas linguas europeas e máis alá (véxase a páxina web www.piirainen.homepage.t-online.de). Un dos resultados desta investigación é o descubrimento de que as locucións espalladas efectivamente existen. É posible que haxa 50 ou máis linguas que posúan a mesma locución.

As primeiras conclusións do estudo extraémolas a partir da proxección dos datos en mapas xeográficos, xa que deste xeito podemos observa-la difusión das locucións nas linguas europeas. É necesario levar a cabo análises filolóxicas para resolve-las cuestións relacionadas coas formas de difusión das locucións polas linguas de Europa e máis alá.

Palabras clave: lingüística areal; eurolingüística; europeísmo; familias de linguas; linguas minorizadas e minoritarias; locucións espalladas.

The research project "Widespread Idioms in Europe and Beyond" is aimed at systematically investigating the spreading of idioms across European languages and beyond (see www.piirainen.homepage.t-online.de). One of the results is the discovery that widespread idioms do indeed exist: There may be 50 or more languages revealing the very same idiom.

A projection of the data onto the geographical map of Europe enables us to draw first conclusions, since the diffusion of the idioms through European languages becomes visible. Careful philological analyses are needed to solve questions concerning the ways of diffusion of idioms across many languages of Europe and beyond.

Keywords: areal linguistics; Eurolinguistics; Europeanism; language families; minor and minority languages; widespread idioms.

¹ Tradución de Emma Salgueiro Veiga.

1. Eurolingüística e fraseoloxía

O tema central deste artigo é o proxecto “Locucións espalladas por Europa e máis alá”; é dicir, o artigo trata de contribuír á eurolingüística dende un subsistema lingüístico que ata agora recibira pouca atención nos estudos eurolingüísticos: a fraseoloxía, definida como a totalidade de grupos de palabras convencionais dunha lingua. Hai varios conceptos interlingüísticos e niveis dos sistemas lingüísticos que se consideran pertencentes ó *ámbito de investigación da eurolingüística*, tales como a “transferencia, integración e tradución de estruturas europeas comúns, así como fonemas, morfemas, palabras, frases, patróns de formación de palabras, fraseoloxismos, patróns sintácticos, etc.” (Ureland 2003: 11). Non obstante, a eurolingüística aínda non se ten ocupado dos “fraseoloxismos”. Isto é paralelo á falta dunha “visión europea” dentro da *investigación fraseolóxica*, xa que esta disciplina ten unha rica tradición de estudos translingüísticos (maioritariamente bilingües), pero nunca mirou cara á situación lingüística de Europa no seu conxunto. Porén, os campos da investigación fraseolóxica e da eurolingüística poderían complementarse e enriquecerse mutuamente, mesmo se ata agora ámbolos dous foron incapaces de decatarse un da presenza do outro.

Existe unha grande variedade terminolóxica neste eido, no cal algúns dos termos máis frecuentes son *fraseoloxía* ou *linguaxe formulaica* e os seus elementos denomínanse *frasemas*, *unidades léxicas fraseolóxicas*, *expresión fixadas* ou *unidades léxicas pluriverbais*. Aínda así hai certo consenso na investigación fraseolóxica europea en considerar que os frasemas son expresións pluriverbais convencionais. Existe unha longa tradición na lingüística europea de clasifica-los frasemas en *locucións*, *proverbios*, *colocacións restrinxidas* ou *fórmulas rutineiras*. O consenso neste caso radica en que o grupo central de frasemas é o das *locucións* (cf. Burger *et al.* 2007). Unha característica esencial das locucións é a súa irregularidade semántica (ou idiomaticidade). A continuación, limitareime a trata-la categoría fraseolóxica das locucións.

Na investigación fraseolóxica é sabido, dende hai moito tempo, que as locucións poden te-la mesma estrutura léxica e semántica en diferentes linguas. Non obstante, tense detectado que as locucións son “similares” só en dúas, tres ou catro linguas. Un bo exemplo é a locución (1). Segundo estudos translingüísticos previos, como por exemplo a monografía de Rajxštejn sobre a fraseoloxía do alemán e do ruso (Rajxštejn 1980: 14f.), sábese que esta locución existe en alemán, (cf. 1a), así como tamén en ruso, (cf. 1b). Independentemente deste feito, esta locución foi obxecto de estudo doutras investigacións contrastivas bilingües como, por exemplo, dun estudo comparativo dos frasemas letóns, alemáns e suecos (Rúķe-Draviņa 1987: 170, cf. locucións 1c), (1a) e (1d)). Recentemente “descubriuse” nun estudo sobre aspectos culturais concretos das locucións españolas e alemás (sen considera-los estudos mencionados anteriormente) que esta locución existe en español e alemán cunha forma e significado similar (Balzer *et al.* 2004: 269, cf. (1a) e (1e)).

(1a) Alemán <i>den Stier bei den Hörnern packen</i>	“asi-lo touro polos cornos”
(1b) Ruso <i>взять быка за рога</i>	“colle-lo touro polos cornos”
(1c) Letón <i>ķerties vērsim pie ragiem</i>	“asi-lo touro polos cornos”

(2a) Húngaro <i>szarvánál ragadja meg a bikát</i>	“colle-lo touro polos cornos”
(2b) Finés <i>ottaa härkää sarvista kiini</i>	“agarrar-lo touro polos cornos”
(2c) Estoniano <i>härjal sarvist haarama</i>	“asi-lo touro polos cornos”
(3a) Turco <i>öküzü boynuzundan yakalamak</i>	“colle-lo touro castrado polo corno”
(3b) Tártaro <i>узезне могозезнэн алу</i>	“colle-lo touro polos cornos”
(4) Maltés <i>qabad il-barri mill-qrun</i>	“colle-lo touro polos cornos”
(5) Vasco <i>zezenari adarretatik heldu</i>	“colle-lo touro polos cornos”

Nos estudos translingüísticos considérase normalmente a tauromaquia como o concepto orixe da locución (ver tamén 4.1. máis abaixo). No entanto, unha ollada a máis de dúas ou tres linguas europeas revelaría que tamén o ámbito da agricultura e da gandería poderían ter sido a orixe desta locución (ou unha reinterpretación desta fonte). Isto é evidente naquelas linguas nas que “touro” é intercambiable con “vaca”, como é o caso do galego² e do neerlandés, cf. (6) - (7), onde existen dúas variantes, ou nos casos onde “vaca” é o único elemento posible, coma no frisio occidental (8).

(6a) Galego <i>coller/pilla-lo touro polos cornos</i>	
(6b) Galego <i>coller/pilla-la vaca polos cornos</i>	
(7a) Neerlandés <i>de stier bij de horens grijpen/vatten</i>	“coller/pilla-lo touro polos cornos”
(7b) Neerlandés <i>de koe bij de horens grijpen/vatten</i>	“coller/pilla-la vaca polos cornos”
(8) Frisio occidental <i>de ko by de hoarnen pakke</i>	“colle-la vaca polos cornos”

Estes son algúns dos resultados ós que se chegou no marco do proxecto “Locucións espalladas por Europa e máis alá”, do que se fará un resumo neste artigo (ver apartado 3). Os exemplos amosan que as disciplinas da eurolingüística e da fraseoloxía non só se solapan con respecto ó seu obxecto de estudo, senón que tamén se poden complementar unha á outra no que a métodos empregados e resultados obtidos se refire.

2. Investigación fraseolóxica e as linguas de Europa

Como xa se mencionou anteriormente, as similitudes léxico-semánticas e translingüísticas das locucións nalgunhas linguas teñen estado esporadicamente no punto de mira dos investigadores da fraseoloxía, pero nunca se estudaron de xeito sistemático. Existen varias listas de “locucións similares” normalmente baseadas en tres ou catro linguas, o que tamén se denomina “internacionalismo” ou “europeísmo”.

² É ben sabido que o concepto orixe “tauromaquia”, moi habitual na fraseoloxía española, non ten influencia na galega, e, aínda máis, o concepto “vaca” aportou moito á fraseoloxía galega (cf. Benavente Jareño e Ferro Ruibal 1995).

As listas de Mokienko nas que se mostran locucións similares en alemán, inglés, francés e ruso (cf. Mokienko 1998) poderían ser un exemplo disto. As maiores debilidades destas listas son o reducido número de linguas analizadas e tamén a ausencia dunha base teórica. É necesario un proxecto a grande escala dirixido a investigar de xeito sistemático as similitudes entre os fraseoloxismos do maior número posible de linguas.

O primeiro paso deste proxecto de investigación sería aclarar-la situación lingüística de Europa. Dado que é imposible deslindar Europa doutras áreas lingüísticas e culturais por medio de trazos distintivos,³ débese entender Europa como os seus límites xeográficos, dende o Atlántico ata a cordilleira dos montes Urais. O número de linguas que se calcula que existen en Europa varía e depende, en parte, de onde se trace a liña entre “linguas” e “variedades dialectais”. Segundo Stolz (2001) ou Haarmann (2002) en Europa fálanse máis de 150 linguas. Como é ben sabido, o mapa lingüístico de Europa está composto por, polo menos, cinco troncos completamente inconnexos: o indoeuropeo, as familias de linguas urálicas e altaicas, as linguas caucásicas, as semíticas (entre elas hai que menciona-lo maltés no caso de Europa) e o vasco, a única lingua europea que está completamente illada. Todas estas linguas deberían terse en conta ó falar de “investigación fraseolóxica europea”.

É preciso mencionar aquí dous amplos proxectos de investigación de ámbito europeo, que empregan as súas fronteiras xeográficas como punto de partida. En primeiro lugar, está o Atlas Linguarum Europae (ALE). Este gran proxecto de investigación xeolingüística ten como obxectivo interpreta-los datos recollidos en máis de 2.600 localidades de Europa e representalos en mapas de símbolos, co fin de poder comprender mellor os primitivos estratos histórico-culturais do léxico europeo (cf. Viereck 2000). En segundo lugar, existe a “Tipoloxía das linguas de Europa”, o proxecto EUROTYP (cf., por exemplo, Haspelmath 2001). O propósito deste proxecto é atopar trazos estruturais que sexan comúns a moitas linguas europeas e que non se deban á súa afiliación xenética. É dicir, trátase de verifica-la hipótese de Europa como unha “Sprachbund” (“unión de linguas”) e tamén de estudar estes fenómenos no maior número posible de linguas, mesmo en comparación coas linguas non europeas.

En contraste con estes importantes proxectos, a investigación das locucións sae bastante mal parada. Na literatura fraseolóxica aparecen representadas unicamente dúas familias de linguas (dun total de seis): as linguas indoeuropeas e as urálicas. Unicamente se ten estudado a fraseoloxía de menos do 20% das linguas de Europa e só existen datos fraseolóxicos fiables para menos do 10% delas. Á parte das 25 linguas máis accesibles, na maioría das linguas europeas nunca se investigaron as locucións e en moitas non existen dicionarios de locucións. Esta é unha das razóns polas que recoller datos fiables para un proxecto de investigación a grande escala sobre as locucións espalladas é unha tarefa difícil.

³ A cultura europea occidental ten as súas raíces en Oriente Medio, así como tamén en África do Norte. A situación lingüística é bastante similar. As maiores familias de linguas faladas en Europa, denominadas indoeuropeas, teñen moitas máis representantes en Asia que en Europa.

3. O proxecto “Locucións espalladas por Europa e máis alá”: un breve resumo

O punto de partida para elaborar un proxecto de investigación das locucións que se supón que están espalladas⁴ foi a idea de que na actualidade, nunha Europa en proceso de unión, se debería poder atopar colaboración competente por parte de moitos grupos lingüísticos e institutos de Europa sen formalidades burocráticas. A situación é dende logo máis favorable a día de hoxe do que, por exemplo, hai dúas décadas (antes da caída do Pano de Aceiro). Tense demostrado mediante estudos levados a cabo no marco dos proxectos ALE e EUROTYP como se poden compara-los trazos lingüísticos dun gran número de linguas faladas en Europa, entre as que se inclúen as linguas minorizadas e minoritarias.

Por unha parte, démonos conta de que o termo *européismo* (así como tamén o de *internacionalismo*) non era apropiado para referirse ó proxecto, xa que non está libre de connotacións “eurocéntricas”. Pola outra, tamén nos decatamos de que varias locucións analizadas aquí esténdense máis alá de Europa (cf. o exemplo dado no apéndice, que tamén é moi coñecido en varias linguas de Asia). Por este motivo, suxeriuse o termo *locución espallada* (LE para abreviar) para referirnos ás locucións que supostamente se espallan por moitas linguas europeas e máis alá. Defendese a seguinte definición: LEs son as locucións que existen en varias linguas (entre elas inclúense as distantes xeograficamente e sen ningunha relación xenética), que teñen unha estrutura léxica igual (ou similar) e o mesmo significado figurado.

Os obxectivos do proxecto “Locucións espalladas por Europa e máis alá” son, en primeiro lugar, realizar unha investigación sistemática deste fenómeno co fin de creamos un inventario extenso de locucións espalladas por varias linguas para responder a preguntas como ata que punto participa a fraseoloxía na uniformidade de linguas de Europa; todo isto tomando como base datos empíricos fiables e non observacións puramente casuais.

O primeiro criterio que deben cumpli-los candidatos a LE é que a locución exista non só nas linguas centroeuropeas máis importantes (é dicir, nas indoeuropeas), senón tamén en linguas sen ningunha relación xenética (como por exemplo no húngaro e no finés) e en linguas xeograficamente máis distantes (por exemplo no islandés, no español ou no grego). O seguinte paso, polo tanto, sería realizar uns tests preliminares sobre a extensión de locucións individuais que xa se observara que existían noutras linguas. O finés, o húngaro e o grego serviron como primeiras linguas nas que se realizaron estes tests, ás que se lles engadiron posteriormente o ruso, búlgaro, romanés e español, (cf. o exemplo 9).

(9a) Inglés <i>to pour oil on troubled waters</i>	“verter aceite en augas revoltas”
(9b) Alemán <i>Öl auf die Wogen gießen</i>	“verter aceite nas ondas”

⁴ Ver Piirainen 2005, 2006a, b para máis detalles.

(9c) Sueco <i>gjuta olja på vågorna</i>	“verter aceite nas ondas”
(9d) Noruegués <i>gyte/helle olje på bølgene</i>	“verter aceite nas ondas”
(9e) Finés <i>valaa öljyä laineille</i>	“verter aceite nas ondas”

Todas elas significan ‘resolver unha disputa con tacto e diplomacia’

A locución (9), ben coñecida dende a antigüidade (Plinio xa a mencionara), foi considerada nun primeiro momento como unha LE, xa que existe non só en idiomas moi relacionados entre si coma o inglés, o alemán, o sueco e o noruegués, senón tamén en finés, unha lingua distante xenética e xeograficamente. Porén, non cumpre os criterios dunha LE, como mostran eses tests previos. Esta locución non existe nin no húngaro, nin no ruso, nin no búlgaro, nin no romanés, nin no grego nin no español (así como tampouco noutras das linguas que se compararon, como por exemplo o polaco e o estoniano).

A partir dos tests preliminares obtivéronse aproximadamente 200 “candidatos a locucións espalladas”. O seguinte paso foi levar a cabo enquisas entre expertos do maior número posible de linguas, mediante cuestionarios deseñados para a investigación. Dado que había diferentes grupos obxectivo, eses cuestionarios e cartas de presentación foron deseñados individualmente en diferentes linguas e versións. Enviáronse cuestionarios cun total de 200 “candidatos a locucións espalladas” a expertos de moitas linguas, pedíndolles que responderan as cuestións baseándose tanto na súa propia competencia no tocante a locucións, como en discusións no seu círculo de colegas; os próximos cuestionarios están listos para seren enviados.

O proxecto foi apoiado por unha serie de institucións e colegas competentes. Ata o día de hoxe, recibín datos coa información de máis de 70 linguas, das que 60 son europeas e 10 non europeas (que funcionan como grupo de contraste)⁵. O grupo indoeuropeo está representado case de xeito exhaustivo con 54 das linguas accesibles para a investigación. O mesmo ocorre no caso do maltés e do vasco. Lamentablemente, os resultados no caso das linguas urálicas e altaicas non son tan completos, e aínda precisan un considerable impulso⁶. Actualmente, non se pode acceder á información sobre as locucións dun gran número de linguas do leste e sueste de Europa. Das linguas caucásicas, só forma parte do proxecto o xeorxiano. Tamén temos datos do esperanto e de dialectos individuais.

⁵ Actualmente dispoñemos de datos para as seguintes linguas non europeas: persa, mongol, khanti, coreano, xaponés, chinés, e en parte tamén para o hindi, telugo, tailandés e vietnamita.

⁶ Á parte do húngaro, do finés, do careliano, do estoniano e do udmurto, por unha banda, e do turco e do tártaro pola outra, non hai representantes destes bloques. Os últimos intentos fixéronse no 7º Simposio Internacional sobre eurolingüística levado a cabo na Universidade Humboldt de Berlín, o 6 e 7 de outubro de 2006 e organizado polo Nordeuropa-Institut de Berlín, onde se entregaron cuestionarios ós expertos destas linguas. Porén, aínda temos pendente recibir tódalas respostas.

4. Primeiros resultados

Un dos resultados importantes é o descubrimento de que efectivamente existen as locucións espalladas, feito que ata este momento non se podía afirmar tan claramente no que á investigación das locucións se refire⁷. A maior parte das LEs examinadas ata agora revelan un patrón similar ó do exemplo “colle-lo o touro polos cornos” (mapa 1). En investigacións anteriores, considerábase “rechamante” o feito de que unha locución aparecera en tres, catro ou cinco linguas. Á vista dos resultados da investigación sobre as LEs, é posible que haxa 30, 40, 50 ou máis linguas nas que apareza a mesma locución. Por este motivo, o que se debería considerar máis rechamante é a inexistencia dunha locución nunha lingua determinada, e deberíanse descubri-las razóns de por qué unha lingua non ten unha locución concreta.

4.1. Lingüística areal

O proxecto LEs está relacionado en parte coa lingüística areal, como a define Goosens (1973: 454). O seu enfoque principal é a interpretación mediante representacións cartográficas de fenómenos lingüísticos diferenciados espacialmente. Por este motivo, é necesaria a proxección dos datos en mapas xeográficos para extraer posibles conclusións a partir deles⁸.

O mapa 1 fíxose trazando os datos das enquisas das LEs no mapa de Europa. Nel aparecen as 60 linguas europeas incluídas no proxecto ata o día de hoxe, e as 50 linguas que teñen un equivalente de “colle-lo touro polos cornos”. Debido á superposición xeográfica de moitas linguas, é necesario que os mapas sexan esquemáticos. Non representan a distribución de linguas como tal, senón a súa aparición. As linguas menos empregadas (linguas minorizadas e minoritarias coma o feroés, córnico, ladino, caxubo, alto sorábico, sardo, etc.) aparecen representadas mediante un rectángulo máis pequeno có das linguas estandarizadas máis faladas. Débese ter en mente, non obstante, que na realidade existen moitas máis linguas faladas en Europa cás que forman parte do proxecto. Aínda así, pódese observa-la difusión da locución a través das linguas europeas. Vexámo-la locución (10a) e o mapa 2.

(10a) Inglés (*to be*) *a red rag to a bull* “(ser) un pano vermello para un touro”/
to be like a red rag to sb “ser coma un pano vermello para alguén”
 ‘facer ou dicir algo que sen dúbida vai enfadar ou amolar a alguén’

A expansión desta locución presenta unha imaxe bastante diferente do exemplo anterior. Ó proxecta-los datos nun mapa xeográfico, podemos observar unha lagoa ininterrompida nas linguas do oeste, suroeste e sueste, a modo de brecha entre as zonas de distribución setentrionais e centrais e as zonas máis meridionais. Aínda así, pódese considera-la locución

⁷ No que respecta ó estudo dos proverbios, as cousas son diferentes, xa que estes estudos se levaron a cabo nunha escala plurilingüe máis exhaustiva dende o principio, e existen “proverbios espallados” moi coñecidos en Europa e máis alá (cf. Paczolay 1997).

⁸ Para máis información sobre a relación entre a fraseoloxía e a lingüística areal, cf. Piirainen (2006c, 2007).

4.2. Ámbitos culturais: interaccións sociais e cultura material

Ó igual cás locucións en si, o proxecto LEs tamén está relacionado con fenómenos culturais. Unha das preguntas que probablemente se poderá responder cando se dispoña de datos máis completos é a cuestión de asignar dominios culturais ás locucións espalladas. Os cuestionarios das LEs conteñen unicamente locucións con etimoloxías que se poden considerar claras, é dicir, casos onde non existe practicamente ningunha dúbida sobre o coñecemento cultural que implican. Moitas LEs sinaladas ata o momento baséanse no coñecemento de varios aspectos culturais (como por exemplo aspectos da cultura social, material ou mental) e, polo tanto, pódense agrupar segundo a súa base cultural⁹.

Hai varias LEs nas cales o coñecemento cultural subxacente se asocia ó coñecemento das *interaccións sociais*. Un subgrupo está formado por xestos semiotizados, é dicir, o comportamento non verbal como concepto orixe. Non importa se o xesto en cuestión se realizou realmente ou non (cf. *to roll up one's sleeves* (“Arremangarse”) ‘estar preparado para facer un traballo duro; prepararse para unha tarefa difícil’, que se registrou en 52 linguas europeas e nalgunhas outras linguas).

A LE *to tear one's hair out* (“tirar polos pelos”) ‘estar moi frustrado ou preocupado por algo; amosar desesperación extrema’ reflicte a semiotización dun xesto de dó, de lamento polo morto, ben coñecido dende a antigüidade. Porén, está demostrado que esta locución existe non só en 48 linguas europeas, senón tamén en case todas as non europeas consideradas na investigación. Xestos similares de pranto e desesperación (que provocan a propia dor e, efectivamente, fan que un se tire polos pelos) espállanse moito máis alá da esfera de influencia grega/helenística. É posible que as locucións correspondentes se desenvolveran de xeito independente nas diferentes linguas.

⁹ Cf. a tipoloxía de base cultural das locucións proposta por Dobrovól'skij e Piirainen (2005: 205 e ss.).

Todas elas significan ‘amosar admiración por alguén/algo’.

Non obstante, é necesario explicar por que esta locución non aparece en tódalas linguas. A cuestión radica en comprobar se a ausencia da locución nas linguas túrcicas se debe ó xesto en si, culturalmente moi marcado, de mostra-la admiración cara alguén quitando (de xeito figurado) o sombreiro (cf. mapa 3).

A vivenda, a alimentación e a roupa son aspectos dominantes da *cultura material*. Velaquí unha lista dalgunhas das LEs pertencentes a este grupo (a maioría delas existen en 40 ou máis linguas europeas): *to tighten one's belt* (“aperta-lo cinto”) ‘aforrar, comer menos cando hai escaseza de comida ou de cartos’ (a locución baséase na idea de que existe unha relación entre reduci-lo gasto e a delgadeza); *to let sb. stew in his/her own juice* (“deixar que un se coza no seu propio prebe”) ‘deixar que alguén se preocupe por algo que fixo mal, sen facer nada para axudalo’; *to fall between two stools* (“caer entre dous tallos”) ‘fracasar ó intentar facer ou ser dúas cousas distintas á vez’.

Outras LEs deste grupo reflicten logros técnicos do pasado (*the fifth wheel on the coach* (“a quinta roda do carro”) ‘alguén que está cun grupo de xente, mesmo se ese grupo non quere ou non se sente a gusto con el/ela’, *at full steam* (“a todo vapor”) ‘a toda velocidade’, *in black and white* (“en branco e negro”) ‘reducido á escritura; oficial, escrito ou impreso’) ou elementos da cultura material urbana e moderna, como por exemplo, *to give sb. the green light* (“darlle a alguén luz verde”) ‘animar ou permitir que alguén faga algo, darlle permiso para facer algo que estaba planificando’ ou *to be on the same wavelenght as sb.* (“estar na mesma onda ca alguén”) ‘ter ideas e opinións similares (a outra persoa), entenderse mutuamente moi ben’.

4.3. Textos identificables como fontes de locucións espalladas

A maioría das LEs está formada por locucións pertencentes ó dominio cultural de “dependencia textual”, é dicir, locucións orixinadas a partir dunha fonte textual identificable. Un gran número de LEs teñen a súa orixe en versos da Biblia; moitas delas son discretas e non teñen especiais contidos “bíblicos”, como por exemplo: *to swim against the stream/tide* (“nadar contra a corrente/marea”), *to be groping in the dark* (“avanzar na escuridade”), *to be built on sand* (“estar construído sobre area”), *to fish on troubled waters* (“pescar en augas revoltas”), *to take sb. under one's wing* (“acoller alguén debaixo da á”), *to sort the wheat from the chaff* (“separa-lo trigo da palla”), *to cast pearls before swine* (“botar-las perlas ós porcos”), *to hide one's light under a bushel* (“agacha-la luz debaixo dun canastro”), *the scales fall from sb.'s eyes* (“caerlle as escamas dos ollos”), *by the sweat of one's brow* (“coa suor da súa testa”), *the/a black sheep (in the family)* (“a/unha ovella negra (da/na familia)”), *a wolf in sheep's clothing* (“un lobo con pel de año”), *to cast/throw the first stone (at sb.)* (“lanzar/tira-la primeira pedra (a alguén)”), por citar algúns. Tamén nas linguas asiáticas hai varias locucións de orixe bíblica rexistradas. A relixión ou as tradicións bíblico-eclésiásticas dos falantes desas linguas non son factores decisivos para a expansión destas locucións, tal como se deduce claramente a partir do estudo das LEs, senón que se poñen en práctica outros mecanismos efectivos que aínda están por descubrir.

Outras LEs poden te-la súa orixe en tradicións de lendas e fábulas como, por exemplo, *to pull the chestnuts out of the fire (for sb.)* “saca-las castañas do lume (a alguén)”, *to strut in borrowed plumes* “pavonearse con plumas emprastadas/alieas”, *to nourish/warm a snake in one’s bosom* “alimentar/quentar unha serpe no seo” ou a locución tan expandida (*to shed/weep*) *crocodile tears* “(verter/derramar bágoas de crocodilo)”. A maioría delas pertencen á linguaxe culta. A cousa é ben diferente no caso da poesía, obras de literatura universal, como fontes de LEs. Entre o gran número de locucións testadas previamente, só se puideron identificar como tal unhas poucas (por exemplo *to tilt at windmills* “arremeter contra muíños de vento”, alusión á novela de Cervantes *Don Quijote* (1605)). Tamén se comprobou que a locución *much ado for nothing* “moito ruído e poucas noces” (cf. a comedia de Shakespeare co mesmo nome, ca. 1598) é unha locución espallada.

Deberíase considerar como un novo descubrimento o feito de que existen fontes textuais efectivas na creación de LEs que son moi diferentes das denominadas “Patrimonio cultural europeo de orixe clásica e cristiá”. Antes descoñecía-se que o modo de vida dos indíxenas americanos, que foi transmitido ós europeos a través de historias e películas, constitúe un dominio textual importante, moito máis significativo cás obras de literatura clásica. Moitas das locucións espalladas foron, probablemente, adoptadas dos *Leatherstocking Tales* de James F. Cooper e mantivéronse vivas debido á produción de películas (LEs como *start fighting the hatchet* “levanta-lo machado de guerra”, *to bury the hatchet* “enterra-lo machado de guerra”, *to go to the happy hunting grounds* “ir cara ós bos cazadoiros”, *the last of the Mohicans* “o último mohicano”, *to be on the warpath* “estar en pé de guerra”, *to smoke the pipe of peace pice with sb.* “fuma-la pipa da paz con alguén”). Estas locucións son produtos de dependencia textual (libros e películas), non da “experiencia diaria”, como se pode observar dada a aparición destas locucións en moitas linguas cuxos falantes non estiveron nunca en contacto cos indios americanos.

A produción de películas parece ser unha das fontes textuais “modernas” que promoven a difusión de novas locucións nun amplo abano de linguas, fonte comparable ós textos narrativos mencionados anteriormente. Botemos unha ollada á locución (12), que, con case total seguridade, é un exemplo desta moderna dependencia textual. Existen equivalentes desta locución en 39 das 60 linguas europeas que se consideraron para o estudo, así como tamén en xaponés, coreano e chinés. Hai que destacar que a versión francesa *la partie cachée/invisible/immergée de l’iceberg* é diferente de moitas das locucións doutras linguas canto ó léxico, pero pode ser identificada en letón (12d) e turco (12j). A continuación inclúense algúns exemplos:

(12a) Feroés <i>toppurin á ísfjallinum</i>	“a punta do iceberg”
(12b) Galés <i>crib y rhewfryn</i>	“cresta do iceberg”
(12c) Galego <i>a punta do iceberg</i>	
(12d) Letón <i>aisberga redzamā daļa</i>	“a parte visible do iceberg”
(12e) Bosníaco <i>vrh ledenog brijega</i>	“o cumio do iceberg”
(12f) Albanés <i>maja e eisbergut</i>	“a punta do iceberg”

(12g) Grego <i>η κορυφή του παγόβουνου</i>	“o cumio do iceberg”
(12h) Húngaro <i>a jéghegy csúcsa</i>	“o cumio do iceberg”
(12i) Estoniano <i>jäämäe tipp</i>	“a punta do iceberg”
(12j) Turco <i>buz dağının suüstü kalan kısmı</i>	“montaña de xeo sobre a parte que permanece na auga”
(13k) Maltés <i>il-ponta ta' l-ajsberg</i>	“a punta do iceberg”

Todas elas significan ‘proba de que existe moito máis pero permanece agachado’

Pódese excluí-la suposición dunha “metaforización espontánea” en varias linguas, xa que ningún dos seus falantes ten “experiencias” con icebergs. Pode resultar sorprendente o feito de que no islandés non haxa esta locución. A súa difusión débese máis ben ó coñecemento de textos comúns, é dicir da fonte textual “moderna” de produción de películas (filme do afundimento do Titanic).

4.4. Formas de préstamo e difusión

Durante o desenvolvemento do proxecto LEs entenderemos mellor as causas da expansión das locucións en moitas linguas de Europa e máis alá. É preciso levar a cabo coidadosas análises nos estudos filolóxicos de cada unha das linguas para resolver as cuestións relacionadas coas formas de expansión de cada locución concreta. Non obstante, cos datos obtidos ata agora, podemos matizar algúns dos intentos de explica-las similitudes translingüísticas das locucións, entre eles a suposición de que a afiliación xenética das linguas ás que pertence unha LE podería desempeñar unha función importante. Tamén, en moitos casos, se pode descarta-la idea de que a metaforización, predominantemente baseada na experiencia humana ou percepcións do mundo, aparece de xeito independente en varias linguas. Mesmo o denominado “patrimonio cultural europeo de orixe clásica e cristiá” non é tan importante como se supoñía á hora de producir LEs.

Finalmente, existe a suposición de que a influencia crecente do inglés sobre outros idiomas é a causa de expansión de locucións por moitas linguas, visión que tamén pode ser matizada ata certo punto. Aínda que existen un gran número de estudos sobre “anglicismos” (léxicos, sintácticos, etc.) en varios idiomas, a influencia da fraseoloxía inglesa noutras linguas case non ten sido obxecto de investigacións sistemáticas¹¹. Porén, afirmase que os fraseoloxismos “similares” en varias linguas normalmente son préstamos do inglés (cf. por exemplo Mokienko 1998). Unha vez máis, esta afirmación só se pode confirmar mediante meticulosos estudos histórico-lingüísticos.

¹¹ Como excepción, cf. o importante estudo de Fiedler (2006) sobre a influencia da fraseoloxía inglesa no alemán.

5. Perspectivas

O obxectivo deste artigo é mostrar que as disciplinas dos estudos lingüísticos europeos (eurolingüística) e a fraseoloxía poderían enriquecerse mutuamente con respecto ás análises e ós métodos empregados. Ata hai pouco, unha boa parte da investigación fraseolóxica preocupábase de comparar só dúas ou tres linguas estándar (en xeral relacionadas culturalmente), mentres se ignoraba a visión de Europa como conxunto. Se a fraseoloxía adopta unha perspectiva eurolingüística e, ó mesmo tempo, a eurolingüística inclúe a fraseoloxía no seu ámbito de investigación, poderíanse responder con máis precisión cuestións relativas á situación lingüística en Europa, ó “patrimonio cultural europeo común” ou á crecente influencia do inglés sobre outras linguas.

Bibliografía

- BALZER, Berit *et al.* (2004): “Kulturelle Besonderheiten in der Kontrastiven Phraseologie” en BRDAR-SZABÓ, R. e KNIPF-KOMLÓSI, E. (eds.): *Lexikalische Semantik, Phraseologie und Lexikographie. Abgründe und Brücken. Festgabe für Regina Hessky*. Peter Lang, Frankfurt/M. [etc.], 253-272.
- BENAVENTE JAREÑO, P. e FERRO RUIBAL, Xesús(1995): *Refraneiro galego da vaca*. Vigo: Centro de Investigacións Lingüísticas e Literarias Ramón Piñeiro.
- BURGER, Harald; DOBROVOL'SKIJ, Dmitrij; KÜHN, Peter e NORRICK, Neal R. (2007): “Phraseology: Subject matter, terminology and areas of research”, en BURGER *et al.* (eds.): *Phraseology. An International Handbook of Contemporary Research*. Walter de Gruyter, Berlin & New York. [No prelo]
- DOBROVOL'SKIJ, Dmitrij O. e PIIRAINEN, Elisabeth (2005) *Figurative Language: Cross-cultural and Cross-linguistic Perspectives*. Elsevier, Amsterdam [etc.].
- FIEDLER, Sabine (2006): “Willkommen zurück! – Der Einfluss des Englischen auf die Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache” en: Häcki Buhofer/Burger (eds.), 451-465.
- GOOSSENS, Jan (1973): “Areallinguistik” en ALTHAUS, H. P. *et al.* (eds.): *Lexikon der Germanistischen Linguistik*. Max Niemeyer, Tübingen, 445-453.
- HAARMANN, Harald (1993): *Die Sprachenwelt Europas. Geschichte und Zukunft der Sprachnationen zwischen Atlantik und Ural*. Campus-Verlag, Frankfurt [etc.].
- HÄCKI BUHOFER, Annelies e BURGER, Harald (eds.) (2004): *Phraseology in Motion I. Methoden und Kritik. Akten der Internationalen Tagung zur Phraseologie (Basel)*. Schneider Verlag, Baltmannsweiler.
- HASPELMATH, Martin *et al.* (eds.) (2001): *Language Typology and Language Universals. An International Handbook*, Vol. 2., Walter de Gruyter, Berlin/New York.
- LUQUE DURÁN, J. de Dios e MANJÓN POZAS, F. J. (1999): “Phraseology and Lexical Productivity: Bullfighting as a Metaphoric Referent in the Spanish Language” en *Acta linguistica No 3. Ekonomická fakulta Univerzity Mateje Bela v Banskej Bystrici*, 33-46.

- MOKIENKO, Valerij M. (1998): “Phraseologisierung von Europäismen oder Europäisierung von Phraseologismen? Divergente und konvergente Prozesse in phraseologischen Systemen europäischer Sprachen”, en EISMANN, W. (ed.): *Europas 95. Europäische Phraseologie im Vergleich: Gemeinsames Erbe und kulturelle Vielfalt*. Brockmeyer, Bochum, 539–555.
- PACZOLAY, Gyula (1997): *European Proverbs in 55 Languages with Equivalents in Arabic, Persian, Sanskrit, Chinese and Japanese*. Veszprémi nyomda rt., Veszprém.
- PIIRAINEN, Elisabeth (2005): “Europeanism, internationalism or something else? Proposal for a cross-linguistic and cross-cultural research project on widespread idioms in Europe and beyond” en *Hermes. Journal of Linguistics* 35, 2005, 45-75.
- (2006a): “Widespread Idioms: Cross-linguistic and Cross-cultural Approaches” en Häcki Buhofer/Burger (eds.), 155-173.
- (2006b): “Cultural Foundation of Phraseology. A Comparison of Standard Languages and Dialect” en KÜRSCHNER, W. e RAPP, R. (eds.): *Linguistik International. Festschrift für Heinrich Weber*. Pabst Science Publishers, Lengerich [etc.], 321-336.
- (2006c): “Phraseologie und Areallinguistik” en HALLSTEINSDÓTTIR, E. e FARØ, K. (eds.): *Linguistik Online 27 2/06: Neue theoretische und methodische Ansätze in der Phraseologieforschung. New Theoretical and Methodological Approaches to Phraseology*. www.linguistik-online.de.
- (2007): “Phraseology from an areal linguistic perspective” en MELLADO, C. et al. (eds.) *Proceedings of the International Conference on Phraseology and Paremiology Santiago de Compostela / Lugo 19-22 September, 2006*. [No prelo].
- RAJXŠTEJN, Aleksander D. (1980): *Sopostavitel’nyj analiz nemeckoj i ruskoj frazeologii*. Vysšaja škola, Moskva.
- RÚŔE-DRAVIŔA, Velta (1987): “Die lettische Phraseologie im Vergleich mit zwei germanischen Sprachen – dem Deutschen und Schwedischen” en BURGER, H. e ZETT, R. (Eds.): *Aktuelle Probleme der Phraseologie. Symposium 27.-29.9.1984 in Zürich*. Peter Lang, Bern [etc.], 169-186.
- STOLZ, Thomas (ed.) (2001): *Minor Languages of Europe. A Series of Lectures at the University of Bremen, April-July 2000*. Brockmeyer, Bochum.
- URELAND, P. Sture (2003): “Introduction” en URELAND, P. S. (ed.): *Convergence and Divergence of European Languages. Studies in Eurolinguistics*, Vol. 1. Logos Verlag, Berlin, 1-24.
- VIERECK, Wolfgang (2000): “The *Atlas Linguarum Europae* and its Insights into the Cultural History of Europe” en GOTTLIEB, H. et al. (eds.): *Symposium on Lexicography X. Proceedings of the Tenth International Symposium on Lexicography May 4–6, 2000 at the University of Copenhagen*. Max Niemeyer, Tübingen, 19-29.

Apéndice: Exemplo BOTARLLE LEÑA Ó LUME ‘poñer a alguén máis furioso, enfadar máis a alguén’

A. Linguas de Europa:

I. LINGUAS INDOEUROPEAS EN EUROPA

1. Xermánicas

Islandés	<i>að hella olíu á eldinn</i>	“botarlle aceite ó lume”
Feroés	<i>stoyta bensin á bálið</i>	“botarlle gasolina á fogueira”
Noruegués	<i>helle bensin på bålet</i>	“botarlle gasolina á fogueira”
Ninorsk	<i>slå olje på elden</i>	“botarlle aceite ó lume”
Sueco	<i>gjuta olja på elden</i>	“botarlle aceite ó lume”
Danés	<i>hælde/komme benzin på bålet</i>	“botarlle gasolina á fogueira”
Inglés	<i>to add fuel to the flames</i>	“botarlles combustible ás lapas”
Escocés	<i>tae pit ile on the fire</i>	“botarlle aceite ó lume”
Neerlandés	<i>olie op/in het vuur gooien</i>	“botarlle aceite ó lume”
Frisio setentrional	<i>ööle ääw’t ülj gütje</i>	“botarlle aceite ó lume”
Frisio occidental	<i>dat is oalje/pik yn it fjoer</i>	“isto é aceite/brea no lume”
Alemán	<i>Öl ins Feuer gießen</i>	“botarlle aceite ó lume”
Luxemburgués	<i>Ueleg an d’Feier schëdden</i>	“botarlle aceite ó lume”

Dialectos alemáns individuais:

Baixo alemán (Schlesw. Holstein)	<i>Öl int/in dat Fүүr geten</i>	“botarlle aceite ó lume”
Franco de Moselle (Lorena)	<i>Ueleg op (d’) Feier schëdden</i>	“botarlle aceite ó lume”
Alemánico (Alsacia)	<i>Oel uffs Fier warfe</i>	“botarlle aceite ó lume”
Alemán suízo	<i>Öl is Fүүr giesse</i>	“botarlle aceite ó lume”

2. Celtas

Irlandés	(-)	
Galés	<i>rhoi mawn ar y tân</i>	“poñer turba no lume”
Córnico	(-)	
Bretón	<i>taoler eoul war an tan</i>	“botarlle aceite ó lume”

Non dispoñemos de datos do gaélico escocés.

3. Romances

Francés	<i>jeter/mettre de l'huile sur le feu</i>	“botarlle aceite ó lume”
Provenzal	(-)	
Occitano	(Pragelato/Torino)(-)	
Ladino	(-)	
Retorrománico	<i>metter strom en il fieu</i>	“botarlle palla ó lume”
Francoprovenzal	<i>chincà dè gas sou foûec</i>	“poñer gas/gasolina no lume”
Italiano	<i>gettare olio/benzina sul fuoco</i>	“botarlle aceite/gasolina ó lume”
Sardo	<i>gettai ollu a su fogu</i>	“botarlle aceite ó lume”
Español	<i>echar (más)/echarle leña al fuego</i>	“botar (máis)/botarlle leña ó lume”
Catalán	<i>tírar/afegir llenya al foc</i>	“botarlle leña ó lume”
	<i>llençar/tírar més llenya al foc</i>	“lanzar/botarlle máis leña ó lume”
Galego	<i>botarlle (máis) leña/aceite ó lume</i>	
Mallorquino	<i>tírar llenya al foc</i>	“botarlle leña ó lume”
Portugués	<i>pôr mais achas na fogueira</i>	“poñer máis achas na fogueira”
Romanés	<i>a pune paie pe foc</i>	“botarlle palla ó lume”
Arromanés	<i>arucã bizir pi foc</i>	“botarlle palla ó lume”

Non dispoñemos de datos do friulano, corso nin doutras variedades romances.

4. Bálticas

Letón	<i>liet eļļu ugunī</i>	“botarlle aceite ó lume”
Lituano	<i>žibalq pilti į ugnį</i>	“botarlle aceite ó lume”

5. Eslavas

Ruso	<i>подлить масла в огонь</i>	“botarlle aceite ó lume”
Bielorruso	<i>надлиць масла у вагонь</i>	“botarlle aceite ó lume”
Ucráino	<i>підливати масла у вогонь</i>	“botarlle aceite ó lume”
Eslovaco	<i>prilievat' olej do ohňa</i>	“botarlle aceite ó lume”
Checo	<i>přilévát oleje do ohně</i>	“botarlle aceite ó lume”
Polaco	<i>dolewać/dolać oliwy do ognia</i>	“botarlle aceite ó lume”

Caxubo	<i>dokładac drewk do ògnia</i>	“botarlle (un pouco máis de) leña ó lume”
Alto sorábico	<i>wolij do wohnja leć/přiliwać</i>	“botarlle aceite ó lume”
Esloveno	<i>prilivati/dolivati olje/olja na ogenj</i>	“botarlle aceite ó lume”
Croata	<i>dolijevati/liti ulje na vatru</i>	“botarlle aceite ó lume”
Bosníaco	<i>dolijevati ulje na vatruv</i>	“botarlle aceite ó lume”
Serbio	<i>sipati/dolivati ulje na vatru</i>	“botarlle aceite ó lume”
Macedonio	<i>dotura maslo vo ogan</i>	“botarlle aceite ó lume”
Búlgaro	<i>наливам масло в огъня</i>	“botarlle aceite ó lume”
6. Albanés	<i>i hedh benzine zjarrit</i>	“botarlle gasolina ó lume”
(Geg)	<i>hedh barut ne zjarr</i>	“botarlle pólvora ó lume”
(Tosk)	<i>t’i hedhësh benzinë zjarrit</i>	“botarlle gasolina ó lume”
7. Grego	<i>ρίχνω λάδι στη φωτιά</i>	“botarlle aceite ó lume”

Non dispoñemos de datos doutras linguas indoeuropeas de Europa (como por exemplo do armenio ou osético).

II. LINGUAS URÁLICAS DE EUROPA

1. Linguas úgricas

Húngaro	<i>olajat önt a tűzre</i>	“botarlle aceite ó lume”
---------	---------------------------	--------------------------

Non dispoñemos de datos do mansi.

2. Linguas fínicas setentrionais

Finés	<i>kaataa/valaa öljyä tuleen</i>	“botarlle aceite ó lume”
-------	----------------------------------	--------------------------

Estoniano	<i>õli tulle valama</i>	“botarlle aceite ó lume”
-----------	-------------------------	--------------------------

Careliano	(-)	
-----------	-----	--

Non dispoñemos de datos para o veps nin outras linguas fínicas setentrionais.

3. Linguas pérmicas

Udmurto	<i>тыл по:лы во:й кисьтыны</i>	“botarlle aceite ó lume”
---------	--------------------------------	--------------------------

Non dispoñemos de datos do komi nin doutras linguas pérmicas.

Tampouco dispoñemos de datos das linguas do grupo urálico (morvandiano, mari) nin outras linguas urálicas de Europa (saami, Nenets da Tundra).

III. LINGUAS ALTAICAS DE EUROPA

Linguas túrcicas

Turco (-)

Tátaro *утка/май керэчин сибу* “botarlle/engadirlle aceite ó lume”

Non dispoñemos de datos do tátaro de Crimea, do karaim, do gagauz, nin doutras linguas túrcicas de Europa.

Tampouco dispoñemos dos datos doutras linguas altaicas de Europa (cálmico).

IV. LINGUAS CAUCÁSICAS (AUTÓCTONAS)

Xeorxiano *ceckhlze navtis daskhma* “botarlle queroseno/gasolina ó lume”

Non dispoñemos de datos doutras linguas caucásicas meridionais, nin tampouco doutras linguas caucásicas (abjaz-adygh nin Nakh-Daghestanian).

V. LINGUAS SEMÍTICAS DE EUROPA

Maltés (-)

Non dispoñemos de datos doutras linguas semíticas de Europa (árabe chipriota, novo asirio).

VI. VASCO *norbaiti sua eman* “botarlle aceite ó lume”

B. Outras linguas non europeas (tamén incluídas no estudo):

Persa *roghan be atash rikhatan* “botarlle aceite ó lume”

Xaponés *hi ni abura wo sosogu* “no lume – aceite – botar”

Coreano *gireum-eul but-da* “botar aceite”

Mongol *гал дээр тос нэмэх* “botarlle aceite ó lume”

Chinés *huǒ shàng jiāo yóu* “lume– no – botar – aceite”

Telugo *agniki a:djyam po:sinatlu* “lume ó aceite verter como”

C. Esperanto *vershi oleon sur fajron* “botarlle aceite ó lume”

